

บทที่ 6

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา (1) สถานภาพทางทรัพยากรของประชากรใน 2 ชุมชนชนบทที่ตั้งอยู่ห่างไกลและอยู่ใกล้เมืองใหญ่ (2) ความไม่เสมอภาคในสถานภาพทางทรัพยากรด้านต่าง ๆ ของครัวเรือน เปรียบเทียบระหว่างชุมชนและระหว่างครัวเรือนที่นับถือศาสนาต่างกันในแต่ละชุมชน (3) ความสุขโดยรวมของครัวเรือนในชุมชนชนบท เปรียบเทียบที่อยู่ห่างไกลและอยู่ใกล้เมืองใหญ่ (4) ความเพียงพอด้านต่าง ๆ ของครัวเรือน และความสัมพันธ์ระหว่างความเพียงพอด้านต่าง ๆ กับความสุขโดยรวมของครัวเรือน และ (5) ความสัมพันธ์ระหว่างสถานภาพทางทรัพยากรกับความสุขโดยรวมของครัวเรือน

การเลือกพื้นที่ศึกษา ใช้วิธีการเลือกแบบจำเพาะเจาะจง ประชากรและกลุ่มตัวอย่างใช้ครัวเรือนเป็นหน่วยในการศึกษา กำหนดประชากรในการศึกษาคือ ครัวเรือนใน 2 ชุมชนของจังหวัดสงขลา โดยมีเงื่อนไขว่าเป็นชุมชนที่อยู่ห่างไกลจากศูนย์กลางความเจริญหรือเมืองใหญ่ 1 ชุมชน ซึ่งได้เลือกชุมชนบ้านน้ำเค็ม ตำบลบ้านนา อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา มีจำนวนครัวเรือนทั้งสิ้น 480 ครัวเรือน และชุมชนที่อยู่ใกล้ศูนย์กลางความเจริญหรือเมืองใหญ่ 1 ชุมชน ซึ่งได้เลือกชุมชนบ้านหนองขวน ตำบลท่าช้าง อำเภอบางกล่ำ จังหวัดสงขลา มีครัวเรือนทั้งสิ้น 479 ครัวเรือน ทำการเก็บตัวอย่างชุมชนละ 250 ครัวเรือนเท่ากัน สุ่มตัวอย่างโดยใช้ตารางเลขสุ่ม ซึ่งแผนการดำเนินการเป็นไปตามแผนการดำเนินการของโครงการวิจัย “ความอยู่ดีมีสุขของประชากรในประเทศกำลังพัฒนา” ส่วนการรวบรวมข้อมูล ใช้วิธีสัมภาษณ์โดยใช้แบบสอบถามแบบมีโครงสร้างที่เรียกว่า Resource and Need Questionnaire หรือ RANQ สัมภาษณ์หัวหน้าครัวเรือน หรือคู่สมรส หรือสมาชิกที่สามารถให้ข้อมูลได้ครบและครอบคลุมตลอดแบบสอบถาม ซึ่งเป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณ ส่วนข้อมูลเชิงคุณภาพ ใช้วิธีการสัมภาษณ์โดยใช้แนวคำถาม การเดินสำรวจพื้นที่ การทำแผนที่ชุมชน การสังเกต และการรวบรวมข้อมูลเอกสารจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง วิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณด้วยโปรแกรมสำเร็จรูป SPSS ส่วนข้อมูลเชิงคุณภาพ ใช้วิธีการแยกแยะประเด็นหาความเชื่อมโยงเปรียบเทียบและการสร้างข้อสรุปเชิงอุปนัย

สรุปผลการวิจัย

1. สถานภาพทางทรัพยากรและการเข้าถึงของกลุ่มตัวอย่าง

สามารถจำแนกข้อมูลสถานภาพทางทรัพยากรออกเป็นประเภทต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1.1 ทรัพยากรมนุษย์ โดยส่วนใหญ่ หัวหน้าครัวเรือนในทั้งสองชุมชน ประกอบอาชีพหลักในภาคเกษตรกรรม จบการศึกษาในภาคบังคับคือระดับประถมศึกษา และสามารถอ่านออกเขียนได้

ทรัพยากรมนุษย์ในชุมชนทั้งสองไม่มีความแตกต่างกันมากนักเมื่อเปรียบเทียบระหว่างชุมชน แต่ความแตกต่างที่เห็นได้ชัดเจนระหว่างชุมชนคือ เรื่องของกิจกรรมหรืออาชีพหลัก โดยหัวหน้าครัวเรือนในชุมชนบ้านน้ำเค็มเกือบทั้งหมดประกอบอาชีพหลักในภาคเกษตรกรรม มีหัวหน้าครัวเรือนที่ประกอบกิจกรรมหรืออาชีพหลักนอกภาคเกษตรกรรมน้อยมาก ในขณะที่ในชุมชนบ้านหนองขวน หัวหน้าครัวเรือนที่ประกอบกิจกรรมในภาคเกษตรกรรมกับหัวหน้าครัวเรือนที่ประกอบกิจกรรมนอกภาคเกษตรกรรมไม่แตกต่างกันมากนัก โดยที่หัวหน้าครัวเรือนที่ประกอบกิจกรรมนอกภาคเกษตรกรรมมีมากกว่าที่ประกอบอาชีพในภาคเกษตรกรรมเล็กน้อย อย่างไรก็ตาม ประเภทของอาชีพนอกภาคเกษตรกรรมที่ทำการกระจายสูง นอกจากนี้เมื่อพิจารณาถึงระดับการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือนที่จบการศึกษาในระดับที่สูงกว่าการศึกษภาคบังคับ พบว่า หัวหน้าครัวเรือนในชุมชนบ้านหนองขวนมีส่วนของผู้ที่จบการศึกษาที่สูงกว่าภาคบังคับสูงกว่าในหัวหน้าครัวเรือนในชุมชนบ้านน้ำเค็ม

1.2 ทรัพยากรธรรมชาติ ครัวเรือนในชุมชนบ้านหนองขวนมีที่ดินทางการเกษตรเฉลี่ย 8.46 ไร่ต่อครัวเรือน มีการใช้ที่ดินโดยการเช่าที่ดินผู้อื่น โดยแบ่งผลผลิตเป็นค่าเช่ามากที่สุด ที่ดินทางการเกษตรโดยส่วนใหญ่ไม่มีระบบชลประทาน ครัวเรือนส่วนน้อยที่มีการใช้ประโยชน์จากสมบัติสาธารณะ โดยการใช้ประโยชน์ที่มากที่สุดคือการเก็บพืชผักป่ามาบริโภค ส่วนครัวเรือนในชุมชนบ้านน้ำเค็ม มีที่ดินทางการเกษตรเฉลี่ย 10.44 ไร่ต่อครัวเรือน ที่ดินทางการเกษตรเป็นของตนเองทั้งหมดมากที่สุด และโดยส่วนใหญ่ไม่มีระบบชลประทาน ครัวเรือนใช้ประโยชน์จากสมบัติสาธารณะเป็นส่วนน้อย โดยนิยมเก็บพืชผักป่ามาบริโภคมากที่สุดเช่นกัน

การครอบครองและเข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติของครัวเรือนในชุมชนบ้านน้ำเค็มมีส่วนที่มากกว่าในชุมชนบ้านหนองขวน ไม่ว่าจะเป็นที่ดินทางการเกษตร กรรมสิทธิ์ในที่ดินที่ใช้ในการเกษตร น้ำเพื่อการเกษตร และทรัพยากรสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้อาจเป็นเพราะชุมชนบ้านน้ำเค็มเป็นชุมชนชนบทที่อยู่ไกลเมือง การใช้ประโยชน์ที่ดินเป็นการใช้ที่ดินเพื่อเกษตรกรรมเกือบ

ทั้งหมด ในทางตรงกันข้ามกับชุมชนบ้านหนองขวนที่มีข้อจำกัดเรื่องการใช้ที่ดินเพื่อเกษตรกรรมมากขึ้น อันเนื่องมาจากการขยายตัวของความเป็นเมือง และความเป็นอุตสาหกรรมที่มาเบียดใช้ทรัพยากรเหล่านี้จากภาคเกษตรกรรม

1.3 ทรัพยากรวัสดุ อุปกรณ์จำพวกเครื่องมือทางการผลิตพื้นฐานที่ครัวเรือนทั้งสองชุมชนครอบครองมากที่สุด 3 อันดับแรก คือ จอบ ค้อน และเลื่อย ในขณะที่รถไถเดินตามเป็นเครื่องจักรกลที่ครัวเรือนของทั้งสองชุมชนครอบครองมากที่สุด และอุปกรณ์การผลิตอื่น ๆ ที่ครัวเรือนทั้งสองชุมชนมีมากที่สุด คือ มีดกรีดยาง ในขณะที่ทรัพย์สินในครัวเรือนที่ครัวเรือนในชุมชนบ้านหนองขวนครอบครองมากที่สุด 3 อันดับแรก แยกพิจารณาตามประเภทของทรัพย์สิน ได้แก่ ทรัพย์สินประเภทเครื่องใช้ไฟฟ้า คือ หม้อหุงข้าวไฟฟ้า โทรทัศน์ และเตาไฟฟ้า ประเภทอุปกรณ์ตกแต่งบ้านและเครื่องครัว คือ ผ้าห่ม หม้อ และถ้วยชาม และกลุ่มเครื่องประดับ คือ สร้อยคอทองคำ ต่างหูทองคำ และแหวนทองคำ ส่วนทรัพย์สินที่ครัวเรือนในชุมชนบ้านน้ำเค็มครอบครองมากที่สุด 3 อันดับแรก ได้แก่ ทรัพย์สินประเภทเครื่องใช้ไฟฟ้า คือ หม้อหุงข้าว โทรทัศน์ และพัดลมไฟฟ้า ประเภทอุปกรณ์ตกแต่งบ้านและเครื่องครัว คือ ผ้าห่ม ถ้วยชาม และหม้อ และประเภทเครื่องประดับ คือ สร้อยคอทองคำ แหวนทองคำ และต่างหูทองคำ สำหรับที่อยู่อาศัย ครัวเรือนทั้งสองชุมชนโดยส่วนใหญ่มีกรรมสิทธิ์ในตัวที่อยู่อาศัยและที่ดินอันเป็นที่ตั้งของที่อยู่อาศัย โดยส่วนใหญ่มีการแยกห้องครัวเป็นสัดส่วนชัดเจน และมีห้องส้วมใช้แบบส้วมหลุมค่อนข้างมากที่สุด เกือบทั้งหมดมีไฟฟ้าใช้ ส่วนน้อยที่มีประปาและโทรศัพท์พื้นฐานใช้ ครัวเรือนในชุมชนบ้านหนองขวนมีน้ำประปาและน้ำบ่อเป็นแหล่งน้ำดื่มหลักมากที่สุด ในขณะที่ในชุมชนบ้านน้ำเค็มนิยมใช้น้ำบ่อ

การครอบครองทรัพยากรวัสดุมีความแตกต่างกันเล็กน้อยในระหว่างครัวเรือนในชุมชนบ้านหนองขวนกับครัวเรือนในชุมชนบ้านน้ำเค็ม ความแตกต่างที่น่าสนใจคือ ครัวเรือนในชุมชนบ้านน้ำเค็มมีการครอบครองทรัพยากรวัสดุที่เกี่ยวข้องกับการผลิตหรือการประกอบกิจกรรมในภาคเกษตรกรรมในสัดส่วนที่สูงกว่าครัวเรือนในชุมชนบ้านหนองขวน แต่เมื่อพิจารณาถึงทรัพย์สินในครัวเรือน ได้แก่ เครื่องใช้ไฟฟ้าและเครื่องประดับ กลับพบว่า ครัวเรือนในชุมชนบ้านน้ำเค็มมีสัดส่วนการครอบครองที่ต่ำกว่าครัวเรือนในชุมชนบ้านหนองขวน ในด้านที่อยู่อาศัย มีความแตกต่างของกรรมสิทธิ์ในที่อยู่อาศัยและกรรมสิทธิ์ในที่ดินที่ที่อยู่อาศัยตั้งอยู่ระหว่างครัวเรือนในชุมชนบ้านหนองขวนกับครัวเรือนในชุมชนบ้านน้ำเค็มเล็กน้อย โดยครัวเรือนในชุมชนบ้านน้ำเค็มมีกรรมสิทธิ์ในที่อยู่อาศัยของครัวเรือนในสัดส่วนที่สูงกว่า แต่กลับมีกรรมสิทธิ์ในที่ดินที่อยู่อาศัยตั้งอยู่ในสัดส่วนที่ต่ำกว่าครัวเรือนในชุมชนบ้านหนองขวน ในขณะที่การแบ่งห้องเป็นสัดส่วน พบว่า ที่อยู่อาศัยของครัวเรือนในชุมชนบ้านหนองขวนมีห้องครัวและส้วมใช้ในสัดส่วนที่

สูงกว่าครัวเรือนในชุมชนบ้านน้ำเค็ม ในขณะที่ครัวเรือนในชุมชนบ้านน้ำเค็มมีตู้จางและคอกเลี้ยงสัตว์มากกว่าครัวเรือนในชุมชนบ้านหนองขวน ส่วนด้านสาธารณูปโภคนั้น พบว่า ครัวเรือนในชุมชนบ้านหนองขวนมีการเข้าถึงสาธารณูปโภค อันได้แก่ ไฟฟ้า ประปา และโทรศัพท์พื้นฐานในสัดส่วนที่สูงกว่าครัวเรือนในชุมชนบ้านน้ำเค็มเช่นกัน โดยจะเห็นความแตกต่างได้ชัดเจนในการเข้าถึงระบบประปาและโทรศัพท์พื้นฐาน ในขณะเดียวกัน ในเรื่องแหล่งน้ำดื่มหลัก พบว่า ครัวเรือนในชุมชนบ้านน้ำเค็มส่วนใหญ่อาศัยน้ำบ่อเป็นแหล่งน้ำดื่มเป็นหลัก ในขณะที่ครัวเรือนในชุมชนบ้านหนองขวนเน้นการใช้น้ำประปา น้ำบ่อ และน้ำขวดในการอุปโภคบริโภคเป็นหลัก

1.4 ทรัพยากรสังคม สมาชิกครัวเรือนในชุมชนบ้านหนองขวนร้อยละ 13.81 เป็นสมาชิกองค์กรหรือกลุ่มต่าง ๆ ในจำนวนนี้ โดยส่วนใหญ่เป็นสมาชิกขององค์กรหรือกลุ่มในหมู่บ้าน ร้อยละ 23.34 ของสมาชิกในครัวเรือนเดินทางออกไปนอกชุมชนในรอบ 1 ปี โดยส่วนใหญ่เคยเดินทางมาแล้ว 3 ครั้งขึ้นไป และเดินทางไปยังพื้นที่ชนบทในภาคใต้มากที่สุด สมาชิกครัวเรือนที่ดำรงตำแหน่งในหน่วยงานราชการมีน้อย โดยส่วนใหญ่ดำรงตำแหน่งที่ไม่เป็นทางการในระดับชุมชน เช่น อสม. มีเพียงส่วนน้อยมาก เพียงร้อยละ 9.94 ที่ดำรงตำแหน่งในองค์กรเอกชน โดยดำรงตำแหน่งอยู่ในกลุ่มออมทรัพย์มากที่สุด สมาชิกในครัวเรือนโดยส่วนใหญ่เคยไปใช้บริการจากหน่วยงานของรัฐ ในขณะที่สมาชิกครัวเรือนในชุมชนบ้านน้ำเค็ม ร้อยละ 12.48 เป็นสมาชิกในองค์กรหรือกลุ่มต่าง ๆ ซึ่งเป็นสมาชิกในองค์กรหรือกลุ่มในหมู่บ้านเป็นสำคัญ สมาชิกครัวเรือนร้อยละ 24.79 เคยเดินทางออกไปนอกชุมชนในรอบ 1 ปี โดยส่วนใหญ่เดินทางออกนอกชุมชน 3 ครั้งขึ้นไป สถานที่ปลายทางที่เดินทางไปมากที่สุด คือ เขตพื้นที่เมืองในเขตจังหวัดสงขลา และร้อยละ 6.74 ของสมาชิกครัวเรือนทั้งหมด ดำรงตำแหน่งในหน่วยงานของรัฐ โดยส่วนใหญ่ดำรงตำแหน่งที่ไม่เป็นทางการในระดับชุมชน มีสมาชิกครัวเรือนที่ดำรงตำแหน่งในองค์กรเอกชนเพียงร้อยละ 7.40 ซึ่งโดยส่วนใหญ่ดำรงตำแหน่งในกลุ่มออมทรัพย์

ทรัพยากรสังคมไม่มีความแตกต่างกันมากนักระหว่างสองชุมชน โดยหัวหน้าครัวเรือนในทั้งสองชุมชนมีบทบาทและมีส่วนร่วมในชุมชนตนเองน้อยมาก ไม่ว่าจะเป็นการเป็นสมาชิกองค์กรและกลุ่มต่าง ๆ การดำรงตำแหน่งในองค์กรของรัฐและองค์กรเอกชน

1.5 ทรัพยากรวัฒนธรรม ในชุมชนบ้านหนองขวน มีครัวเรือนที่นับถือศาสนาพุทธและศาสนาอิสลามในสัดส่วนที่ใกล้เคียงกัน มีชาติพันธุ์เป็นไทยมุสลิมและไทยพุทธในสัดส่วนที่ใกล้เคียงเช่นกัน ครัวเรือนร้อยละ 21.64 มีหัวหน้าครัวเรือนที่มีชื่อตำแหน่งนำหน้าชื่อ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นชื่อตำแหน่งทางศาสนา ในขณะที่ชุมชนบ้านน้ำเค็ม ครัวเรือนโดยส่วนใหญ่ นับถือศาสนาอิสลามและมีชาติพันธุ์เป็นไทยมุสลิม หัวหน้าครัวเรือนร้อยละ 16.80 มีชื่อตำแหน่งนำหน้าชื่อ และเป็นชื่อตำแหน่งทางศาสนาโดยส่วนใหญ่เช่นกัน

ทรัพยากรวัฒนธรรม คือ ศาสนา ชาติพันธุ์ และชื่อตำแหน่ง พบว่า ในชุมชนบ้านหนองขวน ครั้วเรือนที่นับถือศาสนาพุทธกับครั้วเรือนที่นับถือศาสนาอิสลามมีสัดส่วนที่แตกต่างกันเล็กน้อย ผิดกับในชุมชนบ้านน้ำเค็มที่มีความแตกต่างกันอย่างชัดเจน โดยครั้วเรือนส่วนใหญ่ในชุมชนจะนับถือศาสนาอิสลาม ในทำนองเดียวกัน ชาติพันธุ์ของครั้วเรือนซึ่งอิงศาสนาเป็นสำคัญ ความแตกต่างในศาสนาและชาติพันธุ์จึงสอดคล้องกับลักษณะของประชากรของชุมชนแต่ละชุมชน

2. ความไม่เสมอภาคในสถานภาพทางทรัพยากร

2.1 ความไม่เสมอภาคในสถานภาพทางทรัพยากร ระหว่างชุมชนบ้านหนองขวนและชุมชนบ้านน้ำเค็ม พอสรุปได้ดังนี้

1) ทรัพยากรมนุษย์ มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ $p \leq 0.01$ ในประเด็นอาชีพและการศึกษา ในขณะที่ความสามารถในการอ่านออกเขียนได้ ไม่มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

สาเหตุที่มีความไม่เสมอภาคในด้านอาชีพนั้น อาจเนื่องมาจากการที่ชุมชนบ้านหนองขวนเป็นชุมชนชนบทที่อยู่ใกล้เมืองใหญ่ คืออำเภอหาดใหญ่ และมีพื้นที่ติดกับถนนสายหลักคือ ถนนสายเอเชียซึ่งเต็มไปด้วยโรงงานอุตสาหกรรมและบริษัทห้างร้านต่างๆ ทำเลที่ตั้งจึงเหมาะแก่การประกอบอาชีพนอกภาคเกษตรกรรม ทั้งที่เป็นแรงงานในภาคอุตสาหกรรมและการค้าพาณิชย์ ทำให้ชาวบ้านมีโอกาสและทางเลือกในการประกอบอาชีพเหล่านี้มากกว่า ส่วนสาเหตุของความแตกต่างด้านการศึกษา นั้น น่าจะมาจากการมีโอกาสทางการศึกษามากกว่าของสมาชิกชุมชนบ้านหนองขวน เพราะอยู่ใกล้เมืองใหญ่ดังที่กล่าวมาแล้ว โดยมีโรงเรียนในระดับสูงกว่าระดับประถมศึกษาและมีมัธยมศึกษาให้เลือกมากกว่าชุมชนบ้านน้ำเค็มมาตั้งแต่อดีต อีกทั้งอาจได้รับแรงกดดันในด้านอาชีพ ทำให้ต้องมีการศึกษาที่สูงเพื่อให้ได้เข้าถึงอาชีพที่มีรายได้และความมั่นคงมากขึ้น ตรงกันข้ามกับชุมชนบ้านน้ำเค็มที่อาชีพในภาคเกษตรกรรมยังรองรับแรงงานในชุมชนได้สูง ประกอบกับไม่มีตัวอย่างให้เห็นของคนที่จบการศึกษาสูง ๆ แล้วมีงานทำที่ดีมากพอ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มที่นับถือศาสนาอิสลาม เพราะคนส่วนใหญ่ยังประกอบอาชีพในภาคเกษตรกรรมซึ่งไม่จำเป็นต้องเรียนสูงมากนัก

2) ทรัพยากรธรรมชาติ จำนวนที่ดินที่ใช้ในการเกษตรและสัดส่วนที่ดินที่มีการชลประทานมีความแตกต่างกันระหว่างชุมชนบ้านหนองขวนและชุมชนบ้านน้ำเค็มอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ $p \leq 0.05$ ส่วนการเข้าถึงทรัพยากรสิ่งแวดล้อมที่เป็นสมบัติสาธารณะ มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ $p \leq 0.01$ ในขณะที่กรรมสิทธิ์ในที่ดินที่ใช้ในการเกษตรไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ครัวเรือนในชุมชนบ้านน้ำเค็มมีที่ดินที่ใช้ทางการเกษตรเฉลี่ยต่อครัวเรือนมากกว่า ครัวเรือนในชุมชนบ้านหนองขวน ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากจำนวนที่ดินทางการเกษตรในชุมชนบ้านหนองขวนส่วนหนึ่งได้ถูกปรับเปลี่ยนถ่ายเทไปยังนอกภาคเกษตร ไม่ว่าจะเป็นที่ตั้งโรงงานอุตสาหกรรม ที่อยู่อาศัย และธุรกิจต่าง ๆ ทำให้ที่ดินที่ใช้ทางการเกษตรลดลง สำหรับสัดส่วนที่ดินที่มีการชลประทาน พบว่า ในชุมชนบ้านน้ำเค็มมีมากกว่าในชุมชนบ้านหนองขวน ซึ่งสอดคล้องกับขนาดของที่ดินทางการเกษตร ทั้งนี้ ในชุมชนบ้านน้ำเค็มมีพื้นที่บางส่วนของเขตชลประทานแต่การใช้ประโยชน์จริง ๆ มิได้มากนัก ในขณะที่การเข้าถึงทรัพยากรสิ่งแวดล้อมที่เป็นสมบัติสาธารณะนั้น ครัวเรือนในชุมชนบ้านน้ำเค็มมีการใช้มากกว่าครัวเรือนในชุมชนบ้านหนองขวน ซึ่งอาจเป็นไปได้ว่า ในชุมชนบ้านน้ำเค็มและละแวกใกล้เคียงยังคงความอุดมสมบูรณ์ของป่ามากกว่า อีกทั้งในชุมชนบ้านน้ำเค็มนั้น วิถีชีวิตของคนในชุมชนยังคงความเป็นดั้งเดิม โดยชาวบ้านยังคงใช้ประโยชน์ในการเก็บเกี่ยวสิ่งที่เป็นในการยังชีพบางประการ ไม่ว่าจะเป็นผักป่า เห็ด ฯลฯ จึงส่งผลให้ทรัพยากรสิ่งแวดล้อมที่เป็นสมบัติสาธารณะที่ครัวเรือนสามารถเข้าไปใช้ประโยชน์มีมากกว่า

3) ทรัพยากรวัสดุ ประเภททรัพย์สิน/เครื่องมือการผลิตบางกลุ่ม ได้แก่ เครื่องจักรกลที่ใช้ในการผลิต และอุปกรณ์การผลิตอื่น ๆ มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ $p \leq 0.01$ ส่วนเครื่องมือและอุปกรณ์ไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ด้านทรัพย์สินในครัวเรือนทุกประเภท มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ $p \leq 0.01$ ส่วนการแบ่งห้องเป็นสัดส่วน ได้แก่ ฝั่งนาง มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.01 ส่วนคอกเลี้ยงสัตว์ ห้องครัว และห้องส้วม ไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ สาธารณูปโภคบางกลุ่ม ได้แก่ ประปาและโทรศัพท์ มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ $p \leq 0.01$ ในขณะที่การมีไฟฟ้าใช้ไม่มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ในทำนองเดียวกัน แหล่งน้ำดื่มหลักมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ $p \leq 0.01$ และแหล่งเชื้อเพลิงหลัก มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ $p \leq 0.05$ ในขณะที่ที่อยู่อาศัย ทั้งกรรมสิทธิ์ในที่อยู่อาศัยและกรรมสิทธิ์ในที่ดินอันเป็นที่ตั้งที่อยู่อาศัย ไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

เมื่อพิจารณาในภาพของการครอบครองทรัพยากรวัสดุระหว่าง 2 ชุมชน จะเห็นว่า ครัวเรือนในชุมชนบ้านหนองขวนมีการครอบครองทรัพยากรวัสดุที่เกี่ยวข้องกับการผลิตหรือการประกอบกิจกรรมในภาคเกษตรกรรม ได้แก่ เครื่องจักรกลการผลิตและอุปกรณ์การผลิตอื่น ๆ โดยเฉลี่ยที่ต่ำกว่าครัวเรือนในชุมชนบ้านน้ำเค็ม แต่เมื่อพิจารณาถึงทรัพย์สินในครัวเรือน ได้แก่ เครื่องใช้ไฟฟ้า สิ่งของเครื่องใช้ภายในบ้านและเครื่องครัว และเครื่องประดับ กลับพบว่า ครัวเรือนในชุมชนบ้านหนองขวนกลับมีการครอบครองเฉลี่ยที่สูงกว่าครัวเรือนในชุมชนบ้านน้ำเค็ม ความ

แตกต่างที่เกิดขึ้นอาจเนื่องมาจากสภาพคั้งที่กล่าวมาแล้วคือ ชุมชนบ้านน้ำเค็มเป็นสังคมชนบทไกลเมือง การดำเนินชีวิตล้วนแต่เกี่ยวข้องกับการผลิตในภาคเกษตรกรรมเสียส่วนใหญ่ จึงจำเป็นที่จะต้องมือหรือทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมในภาคเกษตรกรรมมากกว่าชุมชนบ้านหนองขวนที่เป็นชุมชนชนบทใกล้เมืองซึ่งมีความเจริญทางวัตถุและวิถีชีวิตที่ทันสมัย จึงเกิดแรงกระตุ้นหรือโน้มน้าวให้ครัวเรือนในชุมชนบ้านหนองขวนมีการครอบครองทรัพย์สินในครัวเรือนเพื่ออำนวยความสะดวกมากกว่าชุมชนชนบท

4) ทรัพยากรสังคม ผลการเปรียบเทียบพบว่า ทั้ง 5 ตัวแปรของทรัพยากรสังคมไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ เนื่องจากหัวหน้าครัวเรือนทั้งในชุมชนบ้านหนองขวนและชุมชนบ้านน้ำเค็มมีส่วนร่วมกิจกรรมทางสังคมในชุมชนตนเองไม่ต่างกันอย่างชัดเจน การมีกลุ่มมีความคล้ายคลึงกัน การดำรงตำแหน่งต่าง ๆ ก็มีความแตกต่างกันน้อยมาก อีกทั้งบริการต่าง ๆ ของรัฐก็มีความแตกต่างกันไม่ชัดเจนเช่นกัน

5) ทรัพยากรวัฒนธรรม ชาติพันธุ์มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ $p \leq 0.01$ ส่วนการมีชื่อตำแหน่งมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ $p \leq 0.05$ ระหว่างครัวเรือนในชุมชนบ้านหนองขวนกับครัวเรือนในชุมชนบ้าน

ความแตกต่างดังกล่าวข้างต้นเกิดจากสัดส่วนของคนต่างชาติพันธุ์กัน โดยเฉพาะพุทธกับมุสลิมแตกต่างกันอย่างชัดเจนระหว่างชุมชน ครัวเรือน โดยส่วนใหญ่ในชุมชนบ้านน้ำเค็มมีชาติพันธุ์เป็นคนไทยมุสลิม ในขณะที่ครัวเรือนในชุมชนบ้านหนองขวนมีชาติพันธุ์เป็นคนไทยมุสลิมและคนไทยพุทธในสัดส่วนที่ใกล้เคียงกัน ทั้งนี้เนื่องจากจำนวนประชากรในชุมชนบ้านน้ำเค็มที่มีความแตกต่างกันมากระหว่างผู้ที่นับถือศาสนาพุทธกับผู้ที่นับถือศาสนาอิสลาม ประกอบกับคนไทยมุสลิมเป็นคนพื้นเพที่เข้ามาจับจองพื้นที่ในชุมชนบ้านน้ำเค็มก่อนคนไทยพุทธที่เพิ่งอพยพย้ายเข้ามา ทำให้มีจำนวนคนไทยพุทธน้อยกว่า ในขณะที่ในชุมชนบ้านหนองขวนมีจำนวนประชากรที่ใกล้เคียงกันระหว่างผู้ที่นับถือศาสนาพุทธกับผู้ที่นับถือศาสนาอิสลาม ส่วนการมีชื่อตำแหน่งนั้นพบว่า หัวหน้าครัวเรือนในชุมชนบ้านน้ำเค็มมีชื่อตำแหน่งนำหน้าชื่อในสัดส่วนที่สูงกว่าหัวหน้าครัวเรือนชุมชนบ้านหนองขวน

2.2 ความไม่เสมอภาคในสถานภาพทรัพยากร ระหว่างครัวเรือนที่นับถือศาสนาพุทธกับครัวเรือนที่นับถือศาสนาอิสลามในแต่ละชุมชน

1) ทรัพยากรมนุษย์ ทรัพยากรมนุษย์ทั้ง 3 ประเภท คือ อาชีพ การศึกษา และความสามารถในการอ่านออกเขียนได้ มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ $p \leq 0.05$ ในชุมชนบ้านหนองขวน ในขณะที่ในชุมชนบ้านน้ำเค็มมีความแตกต่างกันอย่างมี

นัยสำคัญทางสถิติที่ $p \leq 0.05$ ในด้านความสามารถในการอ่านออกเขียนได้ ส่วนอาชีพและการศึกษาไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

เมื่อพิจารณาข้อมูลประกอบ จะเห็นได้ว่าหัวหน้าครัวเรือนของครัวเรือนที่นับถือศาสนาอิสลามประกอบอาชีพอื่นที่ไม่ใช่เกษตรกรมากกว่าครัวเรือนที่นับถือศาสนาพุทธ ในด้านการศึกษาที่เช่นกัน จำนวนผู้ที่จบการศึกษาที่สูงกว่าระดับประถมศึกษาพบในหัวหน้าครัวเรือนที่นับถือศาสนาอิสลามในสัดส่วนที่มากกว่าหัวหน้าครัวเรือนที่นับถือศาสนาพุทธเช่นกัน แต่เมื่อพิจารณาถึงความสามารถในการอ่านออกเขียนได้ กลับพบว่า หัวหน้าครัวเรือนที่นับถือศาสนาอิสลามที่ไม่สามารถอ่านออกและเขียนได้และที่อ่านได้อย่างเดียวกลับมีมากกว่าหัวหน้าครัวเรือนที่นับถือศาสนาพุทธ

2) ทรัพยากรธรรมชาติ ในชุมชนบ้านหนองขวนมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ $p \leq 0.05$ ในประเด็นกรรมสิทธิ์ในที่ดินทางการเกษตร ส่วนสัดส่วนที่ดินที่มีการชลประทานและการเข้าถึงทรัพยากรสิ่งแวดล้อมที่เป็นสมบัติสาธารณะ ไม่มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ในขณะที่ชุมชนบ้านน้ำเค็ม กรรมสิทธิ์ในที่ดินทางการเกษตรและสัดส่วนที่ดินที่มีการชลประทาน มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ $p \leq 0.01$ ส่วนการเข้าถึงทรัพยากรสิ่งแวดล้อมที่เป็นสมบัติสาธารณะ ไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติแต่อย่างใด

เมื่อพิจารณาในรายละเอียดถึงความไม่เสมอภาคในทรัพยากรธรรมชาติ ระหว่างครัวเรือนที่นับถือศาสนาพุทธกับครัวเรือนที่นับถือศาสนาอิสลาม พบความคล้ายคลึงกันคือครัวเรือนที่นับถือศาสนาพุทธมักจะมีกรรมสิทธิ์ในที่ดินที่ใช้ในการเกษตรมากกว่าครัวเรือนที่นับถือศาสนาอิสลาม ซึ่งหมายถึงครัวเรือนที่นับถือศาสนาพุทธประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นของตนเองมากกว่าครัวเรือนที่นับถือศาสนาอิสลาม มีสัดส่วนที่ดินที่ใช้ในการเกษตรที่ไม่มีกรรมสิทธิ์สูงกว่าครัวเรือนที่นับถือศาสนาอิสลาม ส่วนชุมชนบ้านน้ำเค็ม พบว่า ครัวเรือนพุทธมีสัดส่วนที่ดินที่มีชลประทานมากกว่าครัวเรือนที่นับถือศาสนาอิสลาม

3) ทรัพยากรวัตถุ เปรียบเทียบความแตกต่างของทรัพยากรวัตถุทั้ง 7 ประเภท ระหว่างครัวเรือนที่นับถือศาสนาพุทธและครัวเรือนที่นับถือศาสนาอิสลามในชุมชนบ้านหนองขวน พบว่า (1) อุปกรณ์การผลิตอื่น ๆ คือ ทรัพยากรประเภทเครื่องมือการผลิต ที่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ $p \leq 0.05$ ส่วนเครื่องมือและอุปกรณ์และเครื่องจักรกลในการผลิต ไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (2) ทรัพยากรประเภททรัพย์สินในครัวเรือน มีเพียงเครื่องใช้ไฟฟ้าเท่านั้นที่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ $p \leq 0.01$ ในขณะที่เครื่องใช้ภายในบ้านและเครื่องครัวและเครื่องประดับ ไม่มีความแตกต่างกันอย่างมี

นัยสำคัญทางสถิติแต่อย่างใด (3) ทรัพยากรประเภทที่อยู่อาศัย ไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติเลย ไม่ว่าจะเป็กรรรมสิทธิ์ในที่อยู่อาศัยและกรรมสิทธิ์ในที่ดินที่อยู่อาศัยตั้งอยู่ (4) ยุ้งนาง เป็นการแบ่งห้องที่เป็นสัดส่วนประเภทเดียวที่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ $p \leq 0.01$ ส่วนห้องครัว คอกเลี้ยงสัตว์ และห้องส้วม ไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (5) สาธารณูปโภค ไฟฟ้า และโทรศัพท์พื้นฐาน ไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ มีเพียงประปาที่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ $p \leq 0.05$ ส่วน (6) แหล่งน้ำดื่มหลัก และ (7) แหล่งเชื้อเพลิงหลัก ไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติแต่อย่างใด

ในขณะที่ชุมชนบ้านน้ำเค็ม พบว่า (1) ทรัพย์สินและเครื่องมือการผลิตที่มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ $p \leq 0.01$ ระหว่างครัวเรือนที่นับถือศาสนาพุทธกับครัวเรือนที่นับถือศาสนาอิสลาม คือ เครื่องมือและอุปกรณ์ ส่วนเครื่องจักรกลการผลิตและอุปกรณ์การผลิตอื่น ๆ ไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติแต่อย่างใด (2) ทรัพย์สินในครัวเรือน พบว่า เครื่องใช้ไฟฟ้าคือ ทรัพย์สินในครัวเรือนเพียงตัวเดียวที่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ $p \leq 0.01$ เช่นเดียวกับกับในชุมชนบ้านหนองขวน (3) ที่อยู่อาศัย พบความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ $p \leq 0.05$ ในกรรมสิทธิ์ที่ดินที่อยู่อาศัยตั้งอยู่ ส่วนกรรมสิทธิ์ในที่อยู่อาศัย ไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติแต่อย่างใด (4) การแบ่งห้องเป็นสัดส่วน พบว่า มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ $p \leq 0.01$ ในกรณีของยุ้งนาง แต่ไม่พบความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติในกรณีของห้องครัว คอกเลี้ยงสัตว์ และห้องส้วม เช่นเดียวกับในชุมชนบ้านหนองขวน (5) สาธารณูปโภค ประปาคือสาธารณูปโภคที่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ $p \leq 0.01$ ในขณะที่ไฟฟ้าและโทรศัพท์พื้นฐาน ไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติแต่อย่างใด (6) แหล่งน้ำดื่มหลัก มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ $p \leq 0.01$ เช่นเดียวกับ (7) แหล่งเชื้อเพลิงหลัก ที่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ $p \leq 0.01$ เช่นกัน

การครอบครองทรัพยากรวัดดูในชุมชนบ้านหนองขวน ครัวเรือนที่นับถือศาสนาพุทธมีการครอบครองอุปกรณ์การผลิตอื่น ๆ ที่เด่น คือ มีคกรีดยางและถังน้ำยาง ในสัดส่วนที่สูงกว่าครัวเรือนที่นับถือศาสนาอิสลาม สำหรับทรัพย์สินในครัวเรือน ซึ่งพบว่า ครัวเรือนที่นับถือศาสนาพุทธมีการครอบครองทรัพย์สินในครัวเรือนในสัดส่วนที่มากกว่าครัวเรือนที่นับถือศาสนาอิสลามเช่นกัน โดยเฉพาะเครื่องใช้ไฟฟ้า นอกจากนี้ ครัวเรือนที่นับถือศาสนาพุทธยังมียุ้งนางในสัดส่วนที่สูงกว่าครัวเรือนที่นับถือศาสนาอิสลามอย่างเห็นได้ชัด ประปาก็เช่นเดียวกัน จำนวนครัวเรือนที่นับถือศาสนาพุทธมีการใช้น้ำประปาในสัดส่วนที่สูงกว่าครัวเรือน ส่วนในชุมชนบ้านน้ำเค็ม จะเห็นได้ว่าครัวเรือนที่นับถือศาสนาพุทธมีการครอบครองทรัพย์สินทางการผลิตประเภท

เครื่องมือและอุปกรณ์สูงกว่าครัวเรือนที่นับถือศาสนาอิสลาม เช่นเดียวกันกับการครอบครองทรัพย์สินในครัวเรือนประเภทเครื่องใช้ไฟฟ้า ที่ครัวเรือนที่นับถือศาสนาพุทธมีการครอบครองสูงกว่าครัวเรือนที่นับถือศาสนาอิสลามเช่นกัน ในขณะที่การมีอยู่ของ ครัวเรือนที่นับถือศาสนาพุทธกลับมีสัดส่วนการครอบครองที่ต่ำกว่า ในประเด็นการมีน้ำประปาใช้ พบว่า ครัวเรือนที่นับถือศาสนาพุทธแทบไม่มีการใช้น้ำประปาเลย ด้านแหล่งเชื้อเพลิงหลัก ความแตกต่างที่น่าสนใจและเห็นได้ชัด คือ การใช้ไม้ฟืนและการใช้ถ่านเป็นแหล่งเชื้อเพลิงหลักของครัวเรือน โดยพบว่า ครัวเรือนที่นับถือศาสนาอิสลามมีการใช้ไม้ฟืนในสัดส่วนที่สูงกว่าครัวเรือนที่นับถือศาสนาพุทธ ในทางกลับกัน ครัวเรือนที่นับถือศาสนาพุทธมีสัดส่วนการใช้ถ่านมากกว่าครัวเรือนที่นับถือศาสนาอิสลาม

4) ทรัพยากรสังคม มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ $p \leq 0.05$ ในชุมชนบ้านหนองขวน ในประเด็นการดำรงตำแหน่งในองค์กรของรัฐและการดำรงตำแหน่งในองค์กรเอกชน ส่วนในชุมชนบ้านน้ำเค็ม การดำรงตำแหน่งในองค์กรของรัฐมีความแตกต่างกันระหว่างครัวเรือนที่นับถือศาสนาพุทธกับครัวเรือนที่นับถือศาสนาอิสลามอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ $p \leq 0.01$ ในขณะที่การดำรงตำแหน่งในองค์กรเอกชนและการใช้บริการของรัฐ มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ $p \leq 0.05$ ระหว่างครัวเรือนที่นับถือศาสนาพุทธและครัวเรือนที่นับถือศาสนาอิสลาม

ความแตกต่างระหว่างครัวเรือนที่นับถือศาสนาพุทธกับครัวเรือนที่นับถือศาสนาอิสลามด้านทรัพยากรสังคมในชุมชนบ้านหนองขวนนั้น เนื่องจากครัวเรือนที่นับถือศาสนาอิสลามมีผู้ที่ดำรงตำแหน่งในองค์กรของรัฐและองค์กรเอกชนในสัดส่วนที่สูงกว่าครัวเรือนที่นับถือศาสนาพุทธ ส่วนในชุมชนบ้านน้ำเค็มนั้น กลับพบว่า ครัวเรือนพุทธมีผู้ที่ดำรงตำแหน่งในองค์กรของรัฐและองค์กรเอกชนมากกว่าครัวเรือนที่นับถือศาสนาอิสลาม

5) ทรัพยากรวัฒนธรรม มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ $p \leq 0.01$ ระหว่างระหว่างครัวเรือนที่นับถือศาสนาพุทธกับครัวเรือนที่นับถือศาสนาอิสลาม ในทั้งสองชุมชน ในประเด็นชาติพันธุ์ ส่วนการมีชื่อตำแหน่งของหัวหน้าครัวเรือน ไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติระหว่างสองชุมชนแต่อย่างใด

3 การประเมินความเพียงพอด้านต่าง ๆ ของครัวเรือนและความสุขโดยรวมของครัวเรือน

3.1 การประเมินความเพียงพอด้านต่าง ๆ ของครัวเรือน

การประเมินความเพียงพอของครัวเรือนทั้ง 6 ด้าน คือ (1) ความเพียงพอด้านการศึกษา (2) ความเพียงพอด้านการรักษาพยาบาล (3) ความเพียงพอด้านที่อยู่อาศัย (4) ความเพียงพอด้านรายได้ (5) ความเพียงพอด้านเครื่องนุ่งห่ม และ (6) ความเพียงพอด้านรายได้ พบว่า โดยส่วนใหญ่ของครัวเรือนในทั้งสองชุมชนประเมินว่าครัวเรือนของตนเองมีความเพียงพอเกือบทุกด้าน ยกเว้นความเพียงพอด้านการศึกษา ที่ครัวเรือนโดยส่วนใหญ่ในทั้งสองชุมชนประเมินว่า สมาชิกในครัวเรือนของตนเองยังมีการศึกษาที่ไม่เพียงพอ

เมื่อพิจารณารายละเอียดพบว่า ครัวเรือนในชุมชนบ้านน้ำเค็มมีสัดส่วนของความไม่เพียงพอในทุก ๆ ด้านสูงกว่าครัวเรือนในชุมชนบ้านหนองขวน และเมื่อพิจารณาแยกตามศาสนาของครัวเรือนในทั้งสองชุมชน ยังพบว่า ครัวเรือนที่นับถือศาสนาอิสลามมีความไม่เพียงพอในทุก ๆ ด้านในสัดส่วนที่สูงกว่าครัวเรือนที่นับถือศาสนาพุทธ ซึ่งเมื่อตรวจสอบข้อมูลสถานภาพทางทรัพยากรระหว่างสองชุมชน จะเห็นได้ว่า ครัวเรือนในชุมชนบ้านหนองขวนโดยส่วนใหญ่มีการครอบครองและเข้าถึงทรัพยากรทั้ง 5 ประเภท ได้แก่ ทรัพยากรมนุษย์ ทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรวัตถุ ทรัพยากรสังคม และทรัพยากรวัฒนธรรม ในสัดส่วนที่สูงกว่าครัวเรือนในชุมชนบ้านน้ำเค็ม เฉกเช่นเดียวกันกับที่ครัวเรือนที่นับถือศาสนาพุทธ มีสัดส่วนการครอบครองทรัพยากรทั้ง 5 ด้านในสัดส่วนที่สูงกว่าครัวเรือนที่นับถือศาสนาอิสลาม ย่อมสะท้อนให้เห็นว่า เมื่อครัวเรือนในชุมชนบ้านน้ำเค็มและครัวเรือนที่นับถือศาสนาอิสลามในทั้งสองชุมชนมีการครอบครองและเข้าถึงทรัพยากรเพื่อการดำรงชีวิตประจำวันในสัดส่วนที่น้อยกว่า ย่อมทำให้เกิดความไม่เพียงพอมากกว่า แม้ว่าระดับความแตกต่างนี้จะไม่สูงมากนักก็ตาม

3.2 ความสุขโดยรวมของครัวเรือน

การพิจารณาความสุขจากข้อคำถามที่ว่า “หากพิจารณาโดยรวม ชีวิตของท่าน ณ ปัจจุบันนี้ ท่านมองว่าชีวิตของท่านมีความสุขหรือไม่อย่างไร” พบว่า ผู้ให้สัมภาษณ์โดยส่วนใหญ่ของทั้งสองชุมชนมองว่า ครัวเรือนของตนเองมีความสุขพอสมควร มีเพียงร้อยละ 4.31 ในชุมชนบ้านหนองขวน และร้อยละ 16.00 ในชุมชนบ้านน้ำเค็มเท่านั้นที่มองว่าครัวเรือนตนเองไม่ค่อยมีความสุข

ความแตกต่างที่พบระหว่างครัวเรือน จะเห็นว่าครัวเรือนในชุมชนบ้านหนองขวนมีความสุขโดยรวมมากกว่าครัวเรือนในชุมชนบ้านน้ำเค็ม ส่วนความสุขโดยรวมของครัวเรือนที่

นับถือศาสนาต่างกัน พบว่า คริวเรือนที่นับถือศาสนาอิสลามมีความสุขโดยรวมมากกว่าคริวเรือนที่นับถือศาสนาอิสลาม

3.3 ความสัมพันธ์ระหว่างความพึงพอใจด้านต่าง ๆ กับความสุขโดยรวมของคริวเรือน

การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความพึงพอใจด้านต่าง ๆ กับความสุขโดยรวมของคริวเรือนโดยแยกพิจารณาตามชุมชน พบว่า ในชุมชนบ้านหนองขวน ความพึงพอใจด้านการศึกษา ด้านที่อยู่อาศัย ด้านรายได้ มีความสัมพันธ์กับความสุขโดยรวมที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ $p \leq 0.01$ และความสุขโดยรวมมีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ $p \leq 0.05$ กับความพึงพอใจด้านเครื่องนุ่งห่ม ส่วนความพึงพอใจด้านอาหารและด้านการรักษาพยาบาล มีความสัมพันธ์กับความสุขโดยรวมอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ในขณะที่ชุมชนบ้านน้ำเค็ม ความพึงพอใจด้านต่าง ๆ ทุกด้านมีความสัมพันธ์กับความสุขโดยรวมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยที่ความพึงพอใจด้านการศึกษา ด้านการรักษาสุขภาพ ด้านอาหาร และด้านเครื่องนุ่งห่ม มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ $p \leq 0.01$ กับความสุขโดยรวม ส่วนความพึงพอใจด้านที่อยู่อาศัยและด้านรายได้ มีความสัมพันธ์กับความสุขโดยรวมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ $p \leq 0.05$ แสดงให้เห็นว่า โดยรวมแล้วความพึงพอใจด้านต่าง ๆ มีความสำคัญต่อการมีความสุขโดยรวมในทั้งสองชุมชน

4. ความสัมพันธ์ระหว่างสถานภาพทางทรัพยากรกับความสุขโดยรวมของคริวเรือนชนบท

การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างสถานภาพทรัพยากรกับความสุขโดยรวมของคริวเรือนในแต่ละชุมชน พบว่า ในชุมชนบ้านน้ำเค็ม ทรัพยากรที่มีความสัมพันธ์กับความสุขโดยรวมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ $p \leq 0.05$ คือ ทรัพยากรธรรมชาติ ในตัวแปรการเข้าถึงสมบัติสาธารณะและทรัพยากรวัตถุ ได้แก่ เครื่องใช้ไฟฟ้า อุปกรณ์ตกแต่งบ้านและเครื่องครัว เครื่องประดับ ในขณะที่กรรมสิทธิ์ในที่อยู่อาศัยและคอกเลี้ยงสัตว์ มีความสัมพันธ์กับความสุขโดยรวมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ $p \leq 0.01$ และทรัพยากรวัฒนธรรม ในส่วนของการมีชื่อตำแหน่งมีความสัมพันธ์กับความสุขโดยรวมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ $p \leq 0.01$ เช่นกัน สำหรับทรัพยากรมนุษย์และทรัพยากรสังคม มีความสัมพันธ์กับความสุขโดยรวมอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ส่วนในชุมชนบ้านหนองขวน พบว่า ทรัพยากรที่มีความสัมพันธ์กับความสุขโดยรวมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ $p \leq 0.01$ ได้แก่ ทรัพยากรธรรมชาติ ในตัวแปรจำนวนที่ดินทางการเกษตร และทรัพยากรวัตถุ ในตัวแปรห้องครัวและไฟฟ้า ในขณะที่อุปกรณ์การผลิตอื่น ๆ เครื่องใช้ไฟฟ้า อุปกรณ์ตกแต่งบ้านและเครื่องครัว และเครื่องประดับ มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ที่ $p \leq 0.05$ ส่วนทรัพยากรมนุษย์ ทรัพยากรสังคม และทรัพยากรวัฒนธรรม มีความสัมพันธ์กับความ
ความสุข โดยรวมอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

จากผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างความสุขโดยรวมกับสถานภาพทาง
ทรัพยากรทั้ง 5 ด้าน พบว่า ทรัพยากรที่มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติกับความสุข
โดยรวม ทั้งในชุมชนบ้านหนองขวนและชุมชนบ้านน้ำเค็ม คือ เครื่องใช้ไฟฟ้า สิ่งของเครื่องใช้
ภายในบ้านและเครื่องครัว และเครื่องประดับ ซึ่งล้วนเป็นทรัพยากรวัตถุทั้งสิ้น หมายความว่า
ครัวเรือนในทั้งสองชุมชนให้ความสำคัญกับทรัพยากรวัตถุคล้ายคลึงกัน เมื่อมองค่าระดับนัยสำคัญ
ทางสถิติ จะเห็นว่าได้ว่า ความสัมพันธ์ของทรัพยากรวัตถุทั้ง 3 ประเภทกับความสุขโดยรวมใน
ชุมชนบ้านหนองขวนมีมากกว่าในชุมชนบ้านน้ำเค็ม นั่นหมายถึงความสัมพันธ์ระหว่างทรัพยากร
ทางวัตถุทั้ง 3 ประเภทกับความสุขโดยรวมของครัวเรือนในชุมชนบ้านหนองขวนมีความชัดเจนกว่า
คนในชุมชนบ้านน้ำเค็ม ส่วนทรัพยากรที่มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติกับความสุข
โดยรวมที่พบเฉพาะในชุมชนบ้านน้ำเค็มเท่านั้น คือการเข้าถึงทรัพยากรสิ่งแวดล้อมที่เป็นสมบัติ
สาธารณะ กรรมสิทธิ์ในที่อยู่อาศัย คอกเลี้ยงสัตว์ และชื่อตำแหน่ง สำหรับในชุมชนบ้านหนองขวน
ทรัพยากรที่มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติกับความสุขโดยรวม คือ จำนวนที่ดินทาง
การเกษตร อุปกรณ์การผลิตอื่น ๆ ห้องครัว และการมีไฟฟ้าใช้ ซึ่งความแตกต่างของทรัพยากรที่มี
ความสัมพันธ์กับความสุขระหว่างชุมชนบ้านหนองขวนกับชุมชนบ้านน้ำเค็ม อาจเนื่องมาจากการที่
แต่ละชุมชนมีภาวะทันสมัยที่แตกต่างกัน ชุมชนบ้านน้ำเค็มเป็นชุมชนที่ยังคงรูปแบบวิถีชีวิตดั้งเดิม
แบบชนบท ความสุขโดยรวมของครัวเรือนจึงมีความสัมพันธ์กับทรัพยากรที่เกี่ยวข้องกับการ
ประกอบอาชีพและพึ่งพิงทรัพยากรธรรมชาติมากกว่าชุมชนบ้านหนองขวนซึ่งเป็นชุมชนใกล้เมือง
ที่มีภาวะทันสมัยมากกว่า ทำให้ความสุขมีความสัมพันธ์กับทรัพยากรที่เกี่ยวข้องกับความ
สะดวกสบายในการดำเนินชีวิตเป็นสำคัญ

อภิปรายผลวิจัย

แนวทางการพัฒนาชนบทที่เน้นการพัฒนาคนและความอยู่ดีมีสุขในปัจจุบัน
มุ่งเน้นที่จะให้เกิดความเท่าเทียมกันระหว่างประชากรในการเข้าถึงทรัพยากรด้านต่าง ๆ แต่จาก
การศึกษาความไม่เสมอภาคในการเข้าถึงทรัพยากรระหว่างครัวเรือนในชุมชนบ้านหนองขวนกับ
ชุมชนบ้านน้ำเค็ม และระหว่างครัวเรือนที่นับถือศาสนาต่างกันในแต่ละชุมชน กลับพบว่า ยังคงมี
ความไม่เสมอภาคในการเข้าถึงทรัพยากรอยู่ ทั้งระหว่างชุมชนที่ตั้งอยู่ห่างจากศูนย์กลางความเจริญ
ต่างกัน และระหว่างกลุ่มคนที่มีศาสนาหรือวัฒนธรรมต่างกันในแต่ละชุมชน สภาพเช่นนี้สะท้อน

ให้เห็นว่า แม้ผลของการพัฒนาโดยรวมได้ขยายการเติบโตทางเศรษฐกิจและความเจริญทางวัตถุ แต่ความไม่เสมอภาคทั้งระหว่างพื้นที่และกลุ่มคนยังคงอยู่ ซึ่งสอดคล้องกับกับการศึกษาที่ผ่านมาที่พบว่า ความไม่เท่าเทียมกันระหว่างจังหวัดไม่ลดลง ในทางตรงกันข้ามกลับมีค่าเพิ่มขึ้น (ดิเรก ปัทมสิริวัฒน์ และศิริรญา ปาเจย, 2541) และจากการศึกษาของ กิตติ ลิมสกุล เรื่อง “สถานภาพชีวิตของกลุ่มคนจนและคนด้อยโอกาสในสังคม” ซึ่งย้ำให้เห็นว่า ยังมีความไม่เสมอภาคเกิดขึ้นระหว่างกลุ่มคนในสังคม โดยพบว่า กลุ่มคนจนและคนด้อยโอกาสมีความสามารถในการเข้าถึงบริการการศึกษาต่ำกว่าผู้อื่นในสังคม โดยบุตรคนแรกและคนสุดท้ายของคนจนและคนด้อยโอกาส มีโอกาสจบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาเพียงร้อยละ 33.5 และ 13.5 ตามลำดับเท่านั้น เช่นเดียวกันกับการได้รับการบริการสาธารณสุข สาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน และการรับรู้ข้อมูลข่าวสารสังคม (วรวิทย์ อวิรุทธ์ และคณะ, 2545) นอกจากนี้ ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ และศิริพร ยอดกมลศาสตร์ (มปพ.) ได้กล่าวว่า ในขณะที่การพัฒนาทำให้เกิดการล่มสลายของสังคมชนบท เพื่อผลักดันแรงงานจากภาคชนบทมาเป็นแรงงานรับจ้างในเมือง องค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs) กลับนำเสนอแนวทางหรือกระแสที่ต่อต้านเพื่อแสวงหาทางเลือกในการพัฒนา เช่น การส่งเสริมการพึ่งตนเองของชาวบ้าน ส่งเสริมการรวมตัวเป็น “องค์กรชาวบ้าน” ทว่าที่น่าเป็นห่วงคือ กระแสการแก้ปัญหาโดยชุมชนเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองจะเป็นเพียง “ขบวนการพัฒนาแบบแฟชั่น” หรือไม่ การส่งเสริมโดยเพียงเอาเงินจำนวนมากเข้าไปในชุมชนอาจทำให้เกิดความสูญเปล่าก็เป็นได้ เนื่องจากการบริหารเงินที่ไม่สอดคล้องกับความเป็นจริงในชุมชน ไม่คำนึงถึงศักยภาพว่าชุมชนแต่ละแห่งพัฒนาได้แค่ไหน ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาในครั้งนี้ที่พบว่า คนในชุมชนชนบทมีบทบาทในการเข้าเป็นสมาชิกขององค์กรหรือกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชนน้อยมาก และกลุ่มที่ถูกจัดตั้งขึ้นโดยการส่งเสริมของรัฐ เช่น กองทุนหมู่บ้าน และกลุ่มออมทรัพย์ในบ้านน้ำเค็ม ก็มักไม่ประสบความสำเร็จและล่มสลายไปในที่สุดอันเนื่องมาจากความไม่พร้อมในการบริหารจัดการของคนในชุมชน อีกทั้งเมื่อเปรียบเทียบระหว่างชุมชนและกลุ่มคน ก็ยังพบความแตกต่างค่อนข้างชัดเจน

ในด้านความเพียงพอของครัวเรือนนั้น ในการศึกษาในครั้งนี้ เป็นการพิจารณาประเมินด้านอัตวิสัย คือประเมินความเพียงพอจากการรับรู้ของครัวเรือนว่า ขาดแคลนหรือพอเพียงในเรื่องนั้น ๆ อย่างไร ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า ในชุมชนบ้านหนองขวนซึ่งเป็นชุมชนใกล้เมือง แม้ครัวเรือนจะไม่พอใจหรือไม่สมหวัง คือ มองว่าการได้รับการรักษาพยาบาลและอาหารที่บริโภคในครัวเรือนยังไม่เพียงพอ แต่ครัวเรือนยังสามารถมีความสุขโดยรวมไม่แตกต่างจากครัวเรือนอื่นชัดเจน ส่วนการประเมินความเพียงพอด้านการได้รับการศึกษา ด้านที่อยู่อาศัย ด้านเครื่องนุ่งห่ม และด้านรายได้นั้น พบว่า มีความสัมพันธ์กันกับความสุขโดยรวม ชี้ให้เห็นว่า ความเพียงพอด้านสุขภาพ ด้านที่อยู่อาศัย และด้านรายได้ จำเป็นต้องได้รับการตอบสนองเพื่อให้ครัวเรือนมีความสุข

โดยรวมนั่นเอง ในขณะที่ในชุมชนบ้านน้ำเค็มซึ่งเป็นชุมชนห่างไกลจากเมืองใหญ่ ความเพียงพอ ด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านการได้รับการศึกษา ด้านการรักษาพยาบาล ด้านที่อยู่อาศัย ด้านอาหาร ด้านเครื่องนุ่งห่ม และด้านรายได้ ล้วนมีความสัมพันธ์กับความสุขโดยรวมทั้งสิ้น ซึ่งสะท้อนให้เห็นความแตกต่างในบางระดับระหว่างสองชุมชนนี้ อย่างน้อยทั้งในส่วนที่ชุมชนต้องผลิตเอง (อาหาร) และในส่วนของ การได้รับการบริการจากรัฐ (การรักษาพยาบาล) ที่ในชุมชนใกล้เมืองจะไม่มีผลกระทบนัก อาจจะเป็นเพราะการสามารถเข้าถึงสิ่งเหล่านี้จากตลาดและบริการของรัฐที่มีเพียงพอ ซึ่งข้อค้นพบที่ได้ สอดคล้องกับผลการศึกษาระดับบัณฑิต พรหมพักพิง และคณะ (2549) ที่พบว่า ความเพียงพอด้านสุขภาพและด้านรายได้ นั้น มีความสัมพันธ์กับความสุขโดยรวมของครัวเรือนในภาคอีสาน แต่ที่ขัดแย้งกันก็คือ ความสุขโดยรวมของครัวเรือนอีสานมีความสัมพันธ์กับความสุขเพียงพอด้านการรักษาพยาบาลและด้านอาหารในทุกชุมชน ในขณะที่ผลการศึกษาที่พบในชุมชนบ้านหนองขวน ความเพียงพอด้านการรักษาพยาบาลและด้านอาหาร ไม่ได้มีความสัมพันธ์กับความสุขแต่อย่างใด นอกจากนี้ ผลการทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างความเพียงพอด้านต่าง ๆ กับความสุขโดยรวม ยังสอดคล้องกับการศึกษาอื่น ๆ ในประเด็นการเพิ่มขึ้นของรายได้ พบว่า เกิดขึ้นพร้อม ๆ กับการเพิ่มขึ้นของความสุขโดยรวมของประชากรในประเทศกำลังพัฒนา (Layard, 2005) และผลการศึกษาที่พบว่าความสุขโดยรวมของครัวเรือนมีความสัมพันธ์กันกับความเพียงพอด้านต่าง ๆ ดังที่กล่าวมาแล้วนั้น ยังสอดคล้องกับแนวคิดเรื่องความมั่นคงของมนุษย์ (Human Security) ซึ่งเป็นแนวคิดที่ถูกกำหนดขึ้น โดย UNDP ที่ได้กำหนดดัชนีชี้วัดของความมั่นคงในชีวิตมนุษย์ไว้ 7 ด้าน คือ (1) ความมั่นคงทางเศรษฐกิจ จุดเน้นคือ การมีรายได้ขั้นต่ำอย่างเพียงพอ การไม่ตกงาน (2) ความมั่นคงด้านอาหาร หมายถึง การมีโอกาสแสวงหาอาหาร ปลอดภัยจากโรคภัยและการขาดสารอาหาร (3) ความมั่นคงด้านสุขภาพ ซึ่งเน้นการป้องกัน โรคร้ายไข้เจ็บ (4) ความมั่นคงด้านสิ่งแวดล้อม หมายถึงการมีสิ่งแวดล้อมทางกายภาพที่ถูกลักษณะ มีน้ำสะอาดใช้ (5) ความมั่นคงของบุคคล คือการปลอดภัยจากความรุนแรงที่เกิดขึ้น โดยรัฐหรือเกิดโดยบุคคล (6) ความมั่นคงของชุมชน หมายถึงการปกป้องผลประโยชน์ของชุมชนและครอบครัว ไม่ให้ถูกเอารัดเอาเปรียบ และ (7) ความมั่นคงทางการเมือง หมายถึงการเผยแพร่แนวคิดประชาธิปไตยให้เป็นที่ยอมรับ (อ้างอิงใน คุษฎี อายุวัฒน์ และอภิศักดิ์ ใฝ่ทองคำ, 2546)

นอกจากการทดสอบว่าความเพียงพอด้านต่าง ๆ มีความสัมพันธ์อย่างไรกับความสุขแล้ว ในการศึกษาในครั้งนี้ยังได้ทำการทดสอบว่า สถานภาพทรัพยากรที่มีอยู่และความไม่เสมอภาคในการเข้าถึงของครัวเรือนมีความสัมพันธ์กันกับความสุขโดยรวมของครัวเรือนหรือไม่ พบว่า ทรัพยากรที่มีความสัมพันธ์กันกับความสุขในทั้งสองชุมชน โดยส่วนใหญ่เป็นทรัพยากรวัตถุ เช่น เครื่องใช้ไฟฟ้า สิ่งของเครื่องใช้ภายในบ้านและเครื่องครัว และเครื่องประดับ นั้นหมายถึง

หากครัวเรือนมีการครอบครองทรัพย์สินต่าง ๆ เหล่านี้สูง ก็จะทำให้ครัวเรือนของตนเองมีความสุขสูงตามไปด้วย นอกจากนี้ยังพบว่า ทรัพยากรธรรมชาติ ในประเด็นจำนวนที่ดินทางการเกษตรและทรัพยากรสิ่งแวดล้อมที่เป็นสมบัติสาธารณะ และทรัพยากรสังคม ในประเด็นการมีชื่อตำแหน่ง ความสัมพันธ์กับความสุขเช่นกัน ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ Guillen Royo and Velazco (2005) ที่พบว่า ทรัพย์สินในครัวเรือนและทุนทางสังคม เช่น การติดต่อสัมพันธ์กันในชุมชน มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับความสุขโดยรวมของครัวเรือนชนบทของประเทศไทย สภาพเช่นนี้อาจจะชี้ให้เห็นว่า สังคมชนบทในภาคใต้ได้เปลี่ยนแปลงไปสู่ภาวะทันสมัยมากพอสมควร ที่วัตถุประสงค์ต่าง ๆ มามีบทบาทต่อการดำเนินชีวิตอย่างมาก และการมีความสุขจะเกี่ยวข้องกับระดับการถือครองและเข้าถึงทรัพย์สินต่าง ๆ ที่เป็นวัตถุประสงค์ด้วย

จากผลการทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างความสุขกับความเพียงพอในด้านต่าง ๆ และความไม่เสมอภาคในการเข้าถึงทรัพยากรที่ได้ อาจสรุปได้ว่า การมีรายได้อันเกิดจากการครอบครอง เข้าถึง และใช้ประโยชน์ในทรัพยากรธรรมชาติ การมีทรัพยากรวัตถุในครอบครองที่เพิ่มขึ้น และการมีสถานภาพทางสังคมที่ดี จะนำมาซึ่งความสุขโดยรวมที่เพิ่มขึ้นของครัวเรือนชนบท นั้นย่อมหมายถึง การพัฒนาเพื่อให้ครัวเรือนในชนบทมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นและตอบสนองความต้องการที่แท้จริงของคนในชุมชนชนบท ต้องพัฒนาด้านรายได้และด้านวัตถุเป็นสำคัญควบคู่กับการพัฒนาด้านสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งการพัฒนาในแนวทางดังกล่าวย่อมขัดแย้งและสวนทางกับความพยายามในการพัฒนาชนบทในปัจจุบัน ที่ภาครัฐและภาคองค์กรพัฒนาเอกชนต่างเสนอแนวทางในการพัฒนาคุณภาพชีวิตอันจะนำไปสู่ความสุขที่ต่อต้านระบบทุนนิยม เน้นหลักเศรษฐกิจพอเพียง ลดความฟุ้งเฟ้อ

ข้อเสนอแนะ

ในการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้แบ่งข้อเสนอแนะออกเป็น 2 ประเด็น คือ ข้อเสนอแนะในการพัฒนาคุณภาพชีวิต โดยเฉพาะความสุขโดยรวมของครัวเรือนในชนบท และข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยในอนาคต

1. ข้อเสนอแนะที่ได้จากผลการศึกษา

จากผลการศึกษาจะเห็นได้ว่า ยังคงมีความไม่เสมอภาคในสถานภาพทางทรัพยากรเกิดขึ้นทั้งระหว่างชุมชนชนบทที่อยู่ห่างไกลเมืองกับชุมชนชนบทใกล้เมือง และระหว่างครัวเรือนที่นับถือศาสนาต่างกันในแต่ละชุมชนในเกือบทุกทรัพยากร โดยเฉพาะอย่างยิ่งทรัพยากรวัตถุ ซึ่งมีความสำคัญและมีความสัมพันธ์กับความสุขโดยรวมด้วย อันเนื่องมาจากกระบวนการ

ทันสมัยที่มีความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและเป็นไปอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้ครัวเรือนชนบทมีการเปลี่ยนแปลงเป้าหมายในการดำรงชีพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป้าหมายทางวัตถุที่เพิ่มขึ้นตามกระแสทุนนิยม การปรับตัวในการดำรงชีพที่เกิดขึ้นเป็นไปในทิศทางที่ต้องพึ่งพิงอาชีพหรือกิจกรรมที่ได้รับตัวเงินเป็นค่าตอบแทนมากขึ้น

การแก้ปัญหาความไม่เสมอภาคที่เกิดขึ้น สิ่งสำคัญประการแรกและเป็นการแก้ปัญหาจากต้นเหตุมากที่สุด คือการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ โดยการให้การศึกษาในระดับที่เหมาะสม อย่างน้อยที่สุดให้เพียงพอต่อการได้มาซึ่งอาชีพหรือกิจกรรมนอกภาคเกษตรกรรม เนื่องจากในอนาคต การพึ่งพิงอาชีพหรือกิจกรรมในภาคเกษตรกรรมอย่างสูงในการดำรงชีพเพื่อตอบสนองความต้องการต่าง ๆ ให้เพียงพอเป็นไปได้ยาก เนื่องจากข้อจำกัดเรื่องที่ดินในภาคเกษตรกรรมที่เป็นปัจจัยการผลิตที่สำคัญที่สุด ที่ไม่สามารถที่จะขยายหรือเพิ่มปริมาณให้เพียงพอต่อความต้องการได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อจำนวนประชากรเปลี่ยนแปลงเพิ่มขึ้นในภาวะปัจจุบัน การพึ่งพิงอาชีพนอกภาคเกษตรกรรมจึงเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับคนในชุมชนชนบทในอนาคต เพื่อการดำรงชีพในสภาวะทางสังคมเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างต่อเนื่องและรวดเร็ว

นอกจากการแก้ปัญหาความไม่เสมอภาคโดยการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ด้วยการให้การศึกษาอย่างเพียงพอแล้ว หน่วยงานในชุมชนหรือภาครัฐก็มีส่วนในการผ่อนคลายความไม่เสมอภาคที่เกิดขึ้นเช่นกัน ด้วยการสร้างความเสมอภาคในการเข้าถึงการให้บริการต่าง ๆ ของรัฐ ไม่ว่าจะเป็นสาธารณสุข โภชนาขั้นพื้นฐาน การเข้ารับการรักษาพยาบาลของคนในชุมชนชนบท และส่งเสริมการรวมกลุ่มของคนในชุมชนชนบทให้มีประสิทธิภาพ

2. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยในอนาคต

2.1 ควรมีการศึกษาหาตัวชี้วัดที่สะท้อนถึงปัจจัยที่เกี่ยวข้องหรือมีผลต่อการมีความสุขให้ชัดเจนยิ่งขึ้น เพื่อจะเป็นกรอบในการวิเคราะห์ที่ดีที่สุดสำหรับการศึกษเกี่ยวกับความอยู่ดีมีสุขในการพัฒนาให้มีความชัดเจนยิ่งขึ้น

2.2 ควรมีการวิจัยเพื่อศึกษาถึงความไม่เสมอภาคในการเข้าถึงทรัพยากรในลักษณะเดียวกันนี้ โดยเปรียบเทียบระหว่างชุมชนชนบทกับชุมชนเมือง เพื่อให้เห็นถึงความแตกต่างระหว่างชุมชนที่หลากหลายในแง่ของภาวะทันสมัย อันจะช่วยเป็นแนวทางในการพัฒนาตามแนวความอยู่ดีมีสุขให้ครอบคลุมทั้งชุมชนชนบทและชุมชนเมือง